Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
prezentate la 8 iulie 2021 [1]

**Cauza C-289/20**

**IB**
**împotriva**
**FA**

[cerere de decizie preliminară formulată de cour d'appel de Paris (Curtea de Apel din Paris, Franța)]

„Trimitere preliminară – Spațiul de libertate, securitate și justiție – Competența judiciară internațională, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială – Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 – Noțiunea de reședință obișnuită"

1. La sfârșitul secolului al XX-lea, Uniunea Europeană, în cadrul cooperării judiciare în materie civilă facilitate mai întâi prin Tratatul de la Maastricht [2] și apoi prin Tratatul de la Amsterdam [3], a abordat problemele de drept al familiei legate de fenomenul integrării.

2. În ceea ce privește competența judiciară în materie matrimonială, unei prime convenții, care nu a mai intrat în vigoare [4], i-a urmat adoptarea Regulamentului (CE) nr. 1347/2000 [5], abrogat prin Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 [6], care este instrumentul actualmente în vigoare [7].

3. Curtea a interpretat articolul 3 din Regulamentul nr. 2201/2003 în contextul mai multor trimiteri preliminare [8]. Niciuna dintre ele nu viza însă, din câte știm, consecințele pe care le-ar putea avea asupra interpretării acestuia recunoașterea unei „reședințe obișnuite" duble sau multiple a unuia dintre soți (sau a ambilor).

1 Limba originală: spaniola.

2 Tratatul privind Uniunea Europeană (JO 1992, C 191, p. 1), în special articolul K.3 coroborat cu articolul K.1.

3 Tratatul de instituire a Comunității Europene (versiunea consolidată după Tratatul de la Amsterdam) (JO 1997, C 340, p. 173), în special articolul 61.

4 Convenția din 28 mai 1998 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială (JO 1998, C 221, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 11, p. 243, denumită în continuare „Convenția din 1998").

5 Regulamentul Consiliului din 29 mai 2000 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești față de copiii comuni (JO 2000, L 150, p. 19).

6 Regulamentul Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000 (JO 2003, L 338, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 183).

7 În ceea ce privește validitatea sa, a se vedea punctul 27 din prezentele concluzii.

8 De exemplu în ceea ce privește dubla cetățenie a unui soț. Hotărârea din 16 iulie 2009, Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:474, denumită în continuare „Hotărârea Hadadi").

4. Prezenta trimitere preliminară va permite, așadar, Curții să răspundă la o întrebare care, deși a fost adresată și în alte domenii [9], în această materie nu a primit încă un răspuns. Pentru a oferi un răspuns la această întrebare, va fi necesar să se definească în prealabil noțiunea de „reședință obișnuită” în contexte privind stabilirea competenței judiciare internaționale în litigiile de divorț, de separare de drept sau de anulare a căsătoriei.

## I. Cadrul juridic. Regulamentul nr. 2201/2003

5. Conform considerentului (1):

„Comunitatea Europeană și-a stabilit ca obiectiv crearea unui spațiu de libertate, securitate și justiție în cadrul căruia se asigură libera circulație a persoanelor. În acest scop, Comunitatea adoptă, în special, măsurile în domeniul cooperării judiciare în materie civilă necesare pentru buna funcționare a pieței interne.”

6. În considerentul (8) se arată:

„În ceea ce privește hotărârile judecătorești de divorț, de separare de drept sau de anulare a căsătoriei, prezentul regulament ar trebui să se aplice numai desfacerii unei legături matrimoniale și nu ar trebui să reglementeze probleme precum cauzele de divorț, efectele patrimoniale ale căsătoriei sau alte eventuale măsuri accesorii.”

7. În conformitate cu articolul 3:

„(1) Sunt competente să hotărască în problemele privind divorțul, separarea de drept și anularea căsătoriei instanțele judecătorești din statul membru:

(a) pe teritoriul căruia se află:

– reședința obișnuită a soților sau

– ultima reședință obișnuită a soților, în condițiile în care unul dintre ei încă locuiește acolo sau

– reședința obișnuită a pârâtului sau

– în caz de cerere comună, reședința obișnuită a unuia dintre soți sau

– reședința obișnuită a reclamantului în cazul în care acesta a locuit acolo cel puțin un an imediat înaintea introducerii cererii sau

– reședința obișnuită a reclamantului în cazul în care acesta a locuit acolo cel puțin șase luni imediat înaintea introducerii cererii și în cazul în care acesta este fie resortisant al statului membru respectiv, fie, în cazul Regatului Unit și al Irlandei, are «domiciliul» în acel loc;

(b) de cetățenie a celor doi soți sau, în cazul Regatului Unit și al Irlandei, statul «domiciliului» comun.

[9] În materie de succesiuni, a se vedea Hotărârea din 16 iulie 2020, E. E. (Competența jurisdicțională și legea aplicabilă succesiunilor) [C-80/19, EU:C:2020:569, denumită în continuare „Hotărârea E. E. (Competența jurisdicțională și legea aplicabilă succesiunilor)”].

[…]”

## II. Situația de fapt, litigiul și întrebarea preliminară

8. Doamna FA, cetățean irlandez, și domnul IB, cetățean francez, s-au căsătorit în Irlanda în anul 1994. Aceștia au trei copii majori.

9. La 28 decembrie 2018, domnul IB a sesizat tribunal de grande instance de Paris (Tribunalul de Mare Instanță din Paris, Franța) cu o cerere de divorț.

10. Prin ordonanța din 11 iulie 2019, juge aux affaires familiales du tribunal de grande instance de Paris (judecătorul delegat pentru litigii de dreptul familiei din cadrul Tribunalului de Mare Instanță din Paris, Franța) a constatat necompetența instanțelor franceze de a se pronunța asupra acestei cereri de divorț. El și-a întemeiat hotărârea pe următoarea situație de fapt:

– domiciliul familial se afla în Irlanda, unde familia se stabilise în anul 1999 și cumpărase un imobil care constituia domiciliul conjugal; de asemenea, copiii locuiau și studiau în Irlanda;

– nu intervenise nicio separare între soți și nimic nu indica faptul că doreau de comun acord să își mute domiciliul în Franța;

– în schimb, existau numeroase elemente care caracterizau atașamentul personal și familial al domnului IB față de Irlanda, unde acesta călătorea la fiecare sfârșit de săptămână pentru a se întâlni cu soția și cu copiii săi și pentru a desfășura cu regularitate activități sportive și recreative;

– în cele șase luni anterioare introducerii acțiunii (așadar, ulterior datei de 27 iunie 2018), nu s-a produs nicio schimbare în stilul de viață al domnului IB din care să rezulte că acesta și-ar fi abandonat reședința din Irlanda. Dimpotrivă, el a continuat să ducă aceeași viață de familie în această țară până la sărbătorile de Crăciun din anul 2018, pe care le-a petrecut împreună cu soția și cu copiii la domiciliul familial;

– legătura domnului IB cu Irlanda nu exclude o legătură cu Franța, acolo unde, începând din anul 2017, pleca în fiecare săptămână pentru a munci. Acesta avea *de facto* două reședințe, una în timpul săptămânii, în Paris, pentru chestiuni profesionale, iar alta în Irlanda, unde își petrecea restul timpului împreună cu soția și cu copiii săi.

11. Domnul IB a declarat apel împotriva ordonanței instanței de prim grad la Cour d’appel de Paris (Curtea de Apel din Paris, Franța), solicitând anularea acesteia și constatarea competenței teritoriale a instanțelor franceze de a se pronunța asupra divorțului. În special, acesta a contestat că nu ar fi avut intenția de a stabili în Franța „centrul permanent sau obișnuit al intereselor sale, cu intenția de a-i conferi un caracter stabil”.

12. Doamna FA a solicitat instanței de apel să mențină ordonanța atacată.

13. Conform cour d’appel de Paris (Curtea de Apel din Paris), cu cel puțin șase luni înainte de introducerea cererii de divorț, domnul IB își stabilise în Franța o reședință stabilă și permanentă, fără a-și pierde însă reședința din Irlanda, unde a păstrat legăturile familiale și unde călătoarea în scopuri personale cu aceeași regularitate ca înainte.

14. Prin urmare, aceasta apreciază că domnul IB are în Franța o reședință care prezintă caracteristicile de stabilitate și de permanență ce îi conferă natura de reședință obișnuită și deține totodată o reședință cu aceleași caracteristici în Irlanda.

15. Instanța de trimitere deduce din aceasta că atât instanța franceză, cât și instanța irlandeză ar putea fi în egală măsură competente să se pronunțe asupra divorțului, în conformitate cu articolul 3 alineatul (1) litera (a) a cincea și a șasea liniuță din Regulamentul nr. 2201/2003.

16. În acest context, instanța de trimitere consideră că se impune interpretarea noțiunii de „reședință obișnuită”, motiv pentru care adresează Curții următoarea întrebare preliminară:

„În cazul în care, precum în speță, rezultă din circumstanțele de fapt că unul dintre soți își împarte viața între două state membre, se poate considera, în sensul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003 și în scopul aplicării sale, că acesta are reședința obișnuită în două state membre, astfel încât, în cazul în care condițiile enumerate la acest articol sunt îndeplinite în două state membre, instanțele din aceste două state membre sunt în egală măsură competente pentru a se pronunța asupra divorțului?”

## III. Procedura în fața Curții

17. Trimiterea preliminară a fost înregistrată la grefa Curții la 30 iunie 2020.

18. Au formulat observații scrise doamna FA, guvernele german, francez, irlandez și portughez, precum și Comisia Europeană.

19. La 17 februarie 2021, domnul IB a formulat o cerere motivată privind organizarea unei ședințe. Acesta a consimțit însă, având în vedere criza sanitară actuală, ca ședința să fie înlocuită cu observații scrise, ceea ce s-a și acordat. În afară de domnul IB, guvernele francez și irlandez, precum și Comisia au formulat observații scrise în locul ședinței.

## IV. Analiză

### A. Observații introductive

20. Întrebarea preliminară pornește de la premisa că o persoană „își împarte viața între două state membre”[10]. Instanța de trimitere dorește să cunoască efectele acestui aspect pentru a stabili care este instanța competentă să se pronunțe asupra unei cereri de divorț.

21. Răspunsul necesită luarea unei poziții cu privire la semnificația noțiunii de „reședință obișnuită” a unui adult, în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003. Dacă s-ar confirma că domnul IB *poate* avea reședința obișnuită, în sensul dispoziției menționate, în două state membre, ar trebui să se analizeze dacă instanțele din ambele state membre sunt în egală măsură competente să se pronunțe asupra divorțului.

22. Pentru o mai bună înțelegere a normei aplicabile, ne vom referi în primul rând la geneza sa.

[10] Un studiu sociologic ar dezvălui, probabil, creșterea actuală a numărului de cazuri în care o persoană (sau ambii soți) se află în aceeași situație.

23. Regulamentul nr. 2201/2003 reglementează competența judiciară internațională în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea dintre autorități pentru toate statele membre ale Uniunii Europene, cu excepția Danemarcei.

24. Acesta nu este primul instrument în materia amintită. Astfel cum am menționat anterior, în anul 1998 s-a încheiat o convenție cu privire la aceleași aspecte (deși era mai limitată în ceea ce privește răspunderea părintească). Aceasta a fost însoțită de un raport explicativ care expune rațiunea existenței dispozițiilor sale [11].

25. Convenția din 1998 nu a intrat în vigoare. La scurt timp după încheierea acesteia, Comunitatea a dobândit competențe în domeniul cooperării judiciare în materie civilă, astfel încât textul convenției a fost inclus în Regulamentul nr. 1347/2000, care, în considerentul (6), proclamă necesitatea de a asigura continuitatea între aceste instrumente.

26. Trei ani mai târziu, Regulamentul nr. 2201/2003 a înlocuit Regulamentul nr. 1347/2000, extinzând domeniul de aplicare al acestuia la procedurile și la hotărârile în materia răspunderii părintești care nu au legătură cu procedurile matrimoniale. Pe de altă parte, el a păstrat intacte dispozițiile privind competența judiciară internațională pentru litigiile având ca obiect divorțul, separarea de drept și anularea căsătoriei.

27. Regulamentul nr. 2201/2003 va rămâne în vigoare până la 1 august 2022, întrucât la 25 iunie 2019 s-a adoptat Regulamentul (UE) 2019/1111 [12], care are drept obiectiv remedierea deficiențelor constatate în aplicarea regulamentului menționat în ceea ce privește procedurile în care este implicat un copil. Instanțele care au competență judiciară internațională pentru situațiile de criză conjugală rămân aceleași.

28. Identitatea normelor de competență în materie de divorț, de separare de drept și de anulare a căsătoriei în aceste instrumente succesive, împreună cu lipsa oricărei explicații în ceea ce le privește în Regulamentul nr. 2201/2003 transformă instrumentele anterioare (și, prin urmare, în special Raportul Borrás) într-un element central – deși nu singurul – pentru înțelegerea noțiunii de „reședință obișnuită” utilizate la articolul 3 din regulamentul respectiv [13].

[11] Raport explicativ privind convenția elaborată în temeiul articolului K.3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, referitoare la competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială (JO 1998, C 221, p. 27, denumit în continuare „Raportul Borrás”). Acesta a fost aprobat de Consiliu la 28 mai 1998.

[12] Regulamentul Consiliului privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare) (JO 2019, L 178, p. 1). Sub rezerva dispozițiilor tranzitorii de la articolul 100, acest regulament va abroga regulamentul în vigoare de la 1 august 2022: a se vedea articolul 104.

[13] A se vedea considerentul (6) al Regulamentului nr. 1347/2000 și considerentul (3) al Regulamentului nr. 2201/2003. Se face trimitere la considerentele Regulamentului nr. 1347/2000 pentru interpretarea articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003 în Hotărârea din 29 noiembrie 2007, Sundelind Lopez (C-68/07, EU:C:2007:740, punctul 26, denumită în continuare „Hotărârea Sundelind Lopez”). Referirea la Raportul Borrás ca instrument pentru interpretarea regulamentului în vigoare este frecventă în concluziile avocaților generali: a se vedea Concluziile avocatei generale Sharpston prezentate în cauza Purrucker (C-256/09, EU:C:2010:296, punctele 13, 84, 85 și 86), Concluziile avocatei generale Kokott prezentate în cauza Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:152, punctele 37, 57 și 58), Concluziile avocatului general Bot prezentate în cauza Liberato (C-386/17, EU:C:2018:670, punctele 55 și 69) sau Concluziile avocatului general Saugmandsgaard Øe prezentate în cauza UD (C-393/18 PPU, EU:C:2018:749, punctul 28).

## B. „Reședința obișnuită” în sensul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003

29. Articolul 3 din Regulamentul nr. 2201/2003 este inclus într-un instrument care are rolul de a garanta, în domeniul său, libera circulație a persoanelor în spațiul european de libertate, securitate și justiție [14].

30. O înțelegere corectă a libertății de circulație impune statelor membre să se abțină atât de la impunerea de restricții directe în ceea ce privește exercitarea acesteia, cât și de la ridicarea de obstacole care au în mod indirect efecte disuasive similare.

31. Divergențele dintre statele membre cu privire la dreptul familiei sau dificultățile întâmpinate de o persoană în ceea ce privește recunoașterea statutului său civil în afara statului membru în care a fost stabilit acest statut pot avea astfel de efecte disuasive.

32. Fiind conștient de această realitate, legiuitorul european a instituit un cadru de reglementare uniform pentru a facilita accesul la instanțele din statele membre în litigiile în materie de divorț, de separare de drept și de anulare a căsătoriei care implică un element de extraneitate, precum și pentru recunoașterea reciprocă a hotărârilor pronunțate [15].

33. Articolul 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003 recurge în mod repetat la reședința obișnuită a unuia sau a ambilor soți pentru a stabili instanțele competente să soluționeze astfel de litigii.

### *1. Interpretare autonomă*

#### *a) Abordarea noțiunii de reședință obișnuită în alte texte normative*

##### *1) În general*

34. Mai multe instrumente ale Uniunii Europene pentru cooperarea judiciară în materia dreptului familiei, în concordanță cu anumite convenții internaționale multilaterale [16], utilizează reședința obișnuită a părții sau a părților în cauză drept criteriu de competență judiciară internațională (directă sau în contextul recunoașterii hotărârilor) și drept factor de legătură pentru normele de conflict [17].

[14] Hotărârea din 13 octombrie 2016, Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, punctul 33): „[…] astfel cum reiese din considerentul (1) al Regulamentului nr. 2201/2003, acesta contribuie la crearea unui spațiu de libertate, securitate și justiție în cadrul căruia se asigură libera circulație a persoanelor”.

[15] Considerentul (4) al Regulamentului nr. 1347/2000.

[16] De exemplu, Convenția privind competența autorităților și legea aplicabilă în privința protecției minorilor, semnată la Haga la 5 octombrie 1961, Convenția privind recunoașterea divorțurilor și a separărilor de drept, semnată la Haga la 1 iunie 1970, Convenția privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor, semnată la Haga la 19 octombrie 1996, sau Convenția europeană privind recunoașterea și executarea hotărârilor privind încredințarea copiilor și restabilirea încredințării copiilor, semnată la Luxemburg la 20 mai 1980.

[17] Criteriile tradiționale, precum cetățenia sau domiciliul, care fuseseră anterior utilizate în mod preferențial ca expresie a legăturii dintre o persoană și un sistem juridic, au fost abandonate sau trecute pe un plan secundar.

35. Reședința obișnuită este de asemenea un criteriu frecvent în alte domenii ale dreptului Uniunii [18] și în convenții internaționale [19]. Textele respective au ca trăsătură comună faptul că, în general, nu definesc noțiunea și nici nu fac trimitere la ordinea juridică a statelor membre (sau a statelor părți) pentru interpretarea acesteia [20].

36. În limbajul comun, expresia „reședință obișnuită" desemnează o ședere regulată sau stabilă într-un anumit loc. Cu toate acestea, utilizarea sa în termeni juridici necesită mai mult decât o interpretare care să se limiteze la sensul obișnuit al termenilor [21].

37. Preambulurile, rapoartele explicative, lucrările pregătitoare și jurisprudența Curții stau mărturie pentru tendința de a asimila reședința obișnuită cu „centrul intereselor" persoanei. În vederea identificării sale, în abstract se recurge la regruparea anumitor *factori de legătură*, iar concret, acești factori sunt analizați în funcție de împrejurările proprii fiecărei spețe [22].

38. Natura intereselor, precum și aspectele și indiciile relevante (în definitiv, *factorii de legătură*) care permit stabilirea reședinței obișnuite a unei persoane vor fi determinate de contextul dispoziției care include acest criteriu de atribuire a competenței. De asemenea, va trebui să se țină seama de obiectivul dispoziției respective, precum și de ansamblul normativ în care aceasta se încadrează.

39. Noțiunea de reședință obișnuită și interpretarea sa în contextul Regulamentului nr. 2201/2003 sunt autonome, astfel cum a statuat în mod repetat Curtea [23]. Prin urmare, contextul și scopul dispozițiilor regulamentului respectiv vor determina limitele utilizării analogiei și ale extrapolărilor între domeniile juridice [24].

[18] A se vedea de exemplu Regulamentul (CE) nr. 883/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2004 privind coordonarea sistemelor de securitate socială (JO 2004, L 166, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 82), care utilizează termenul „reședință". Articolul 1 litera (j) menționează că este vorba despre „locul în care o persoană este rezidentă în mod obișnuit". Hotărârea din 5 iunie 2014, I (C-255/13, EU:C:2014:1291), face distincția între „reședință" și „ședere" în acest context.

[19] De exemplu, Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, adoptată la Istanbul la 11 mai 2011 (articolul 44).

[20] Această absență se bazează pe dorința de a nu influența alte texte care utilizează aceeași noțiune, potrivit Lagarde, P., *Informe explicativo al Convenio relativo a la competencia, la ley aplicable, el reconocimiento, la ejecución y la cooperación en materia de responsabilidad parental y de medidas de protección de los niños, hecho en La Haya el 19 de octubre de 1996*, în *Actes et documents de la Dix-huitième session de la Conférence de La Haye de droit international privé*, 1996, vol. II, p. 552, punctul 40.

[21] În același sens a se vedea Concluziile avocatei generale Kokott prezentate în cauza A (C-523/07, EU:C:2009:39, punctul 15), în ceea ce privește reședința obișnuită prevăzută la articolul 8 din Regulamentul nr. 2201/2003.

[22] Această apreciere *ad casum* intră, în mod logic, în sarcina instanțelor naționale. Având în vedere că este una specifică, „[i]ndicațiile date în cadrul unei cauze nu pot […] să fie transpuse într-o altă cauză decât cu circumspecție". Hotărârea din 28 iunie 2018, HR (C-512/17, EU:C:2018:513, denumită în continuare „Hotărârea HR", punctul 54).

[23] *Ibidem*, punctul 40: „[î]n lipsa, în Regulamentul [nr. 2201/2003], a unei definiții a noțiunii «reședința obișnuită» […] sau a unei trimiteri la dreptul statelor membre în această privință, aceasta trebuie interpretată potrivit contextului dispozițiilor care o menționează și obiectivelor Regulamentului nr. 2201/2003 în special". În domeniul convențiilor este de asemenea preferată interpretarea autonomă: a se vedea punctul 35 și nota de subsol 20 din prezentele concluzii.

[24] Prin urmare, nu împărtășim afirmația Franței potrivit căreia *noțiunea însăși* de reședință obișnuită, utilizată în acest regulament și în alte regulamente [în special în Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor (JO 2012, L 201, p. 107)], ar trebui să fie comună.

*2) În alte domenii ale cooperării judiciare în materie civilă*

*i) Reședința obișnuită a copilului*

40. În ceea ce privește reședința obișnuită a copiilor în litigiile din materia răspunderii părintești, Curtea o asimilează cu centrul intereselor vitale ale acestora, pe care îl determină prin regruparea mai multor indicii

– selectate datorită caracterului lor adecvat sau a corespondenței lor cu contextul normei care conține criteriul [25] și cu obiectivele Regulamentului nr. 2201/2003, care sunt în interesul superior al copilului [26], și

– aplicate (și puse în balanță) ținându-se seama de ansamblul circumstanțelor particulare ale cauzei [27].

41. În schimb, Curtea exclude posibilitatea de a prelua pur și simplu definițiile sau interpretările noțiunii respective din alte domenii ale dreptului Uniunii (în special din domeniul securității sociale și al funcției publice). Tocmai pentru că contextul este diferit, „nu [pot] fi transpus[e] direct în cadrul aprecierii reședinței obișnuite a copiilor, în sensul articolului 8 alineatul (1) din Regulamentul [nr. 2201/2003]” [28].

*ii) Reședința obișnuită a defunctului*

42. Aceeași abordare se aplică, *mutatis mutandis*, și în ceea ce privește determinarea reședinței obișnuite a defunctului, care este utilizată în Regulamentul (UE) nr. 650/2012 [29].

43. În considerentele sale, acest regulament se referă la o asemenea reședință ca „centrul de interes al familiei sale și [locul unde] și-a desfășurat viața socială” *de cuius* și propune identificarea sa printr-o „evaluare de ansamblu a circumstanțelor vieții lui *de cuius* în cursul anilor anteriori decesului său și la momentul decesului, luând în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței *de cuius* în statul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe”. Reședința obișnuită astfel stabilită „ar trebui să demonstreze o legătură apropiată și stabilă [între o succesiune și un stat membru], luând în considerare obiectivele specifice ale prezentului regulament” [30].

[25] Normele relevante sunt cele care se referă la reședința obișnuită drept criteriu de competență, precum și articolul 11 din Regulamentul nr. 2201/2003, în ceea ce privește deplasările ilegale. A se vedea Hotărârea HR, pentru prima, și Hotărârea din 8 iunie 2017, OL (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, denumită în continuare „Hotărârea OL”), pentru a doua.

[26] Considerentul (22) al Regulamentului nr. 2201/2003, Hotărârea din 2 aprilie 2009, A (C-523/07, EU:C:2009:225, denumită în continuare „Hotărârea A”, punctul 35), Hotărârea OL (punctul 66) și Hotărârea HR (punctul 59), printre altele. În mod evident, acest element nu este prezent în cazul reședinței obișnuite a adultului.

[27] Printre altele, Hotărârea A (punctul 37 și următoarele), Hotărârea din 22 decembrie 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, punctul 47 și următoarele), precum și Hotărârea OL (punctul 42 și următoarele).

[28] Hotărârea A, punctul 36.

[29] Ultima reședință obișnuită a lui *de cuius* este punctul de legătură general pentru stabilirea competenței judiciare internaționale și a legii aplicabile.

[30] Considerentele (23) și (24). A se vedea de asemenea Concluziile noastre prezentate în cauza E. E. (C-80/19, EU:C:2020:230, punctul 45 și următoarele) și Hotărârea E. E. [(Competența jurisdicțională și legea aplicabilă succesiunilor), punctele 38-40].

*iii) Reședința obișnuită a debitorului insolvent*

44. În sfârșit, reședința obișnuită este un criteriu (indirect) de competență judiciară internațională și, prin extensie, un factor de legătură al normei de conflict prevăzute de Regulamentul (UE) 2015/848 privind procedurile de insolvență [31].

45. Articolul 3 alineatul (1) din acesta pleacă de la prezumția că, în cazul unei persoane fizice, „centrul intereselor principale" ale debitorului este reședința sa obișnuită. În acest domeniu, interesele relevante sunt cel economic și cel financiar; indiciile care trebuie analizate sunt cele care permit terților să recunoască cu ușurință acel „centru al intereselor" [32].

***b) Adaptarea acestei abordări la articolul 3 alineatul (1) din Regulamentul nr. 2201/2003***

46. Abordarea descrisă mai sus, datorită flexibilității sale, este adecvată pentru identificarea reședinței obișnuite în sensul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003, astfel încât să permită atribuirea competenței în materie de divorț, de separare de drept și de anulare a căsătoriei în favoarea instanțelor dintr-un stat membru.

47. Regulamentul nr. 2201/2003 nu conține nicio orientare cu privire la semnificația sau la modul în care se determină „reședința obișnuită" a unui adult aflat într-o situație de criză conjugală și nici nu face trimitere la ordinile juridice naționale în acest scop. Această absență este o alegere deliberată (și specifică și instrumentelor anterioare).

48. Raportul Borrás subliniază acest lucru, atunci când arată că:

– au existat anumite discuții în această privință, ca urmare a includerii celei de (în prezent) a șasea liniuțe a articolului 3 alineatul (1) litera (a) [33]; în cele din urmă, s-a exclus introducerea unei norme care să definească locul de reședință obișnuită în sensul Convenției din 1998 [34];

– s-a luat „în special în considerare" definiția utilizată de Curte în alte domenii, potrivit căreia „reședința obișnuită" este „locul în care persoana în cauză și-a stabilit centrul permanent sau obișnuit al intereselor sale, cu intenția de a-i conferi un caracter stabil" [35];

– s-au respins alte propuneri [36], ceea ce permite să se considere că cea care a fost luată „în special în considerare" a fost acceptată drept noțiune de lucru în cadrul negocierilor.

49. Având în vedere continuitatea dintre Convenția din 1998 și regulamentul în vigoare, se poate deduce că actualele criterii de competență judiciară internațională pentru litigiile în materie de divorț, de separare de drept și de anulare a căsătoriei au la bază același scop.

31 Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului din 20 mai 2015 privind procedurile de insolvență (JO 2015, L 141, p. 19).

32 Considerentul (28) al Regulamentului 2015/848 și Hotărârea din 16 iulie 2020, Novo Banco (C-253/19, EU:C:2020:585, punctul 21).

33 Echivalentul din Convenția din 1998 era articolul 2 alineatul (1) litera (a) a șasea liniuță.

34 Raportul Borrás, punctul 32.

35 *Loc. ult. cit.* Această definiție corespunde chestiunilor legate de funcția publică și de securitatea socială.

36 *Loc. ult. cit.*

50. Determinarea intereselor relevante pentru identificarea reședinței obișnuite a soților și alegerea factorilor de legătură care, în cadrul unei evaluări comune, vor conduce la stabilirea acesteia în fiecare caz concret trebuie să se realizeze, astfel cum am arătat anterior, în mod autonom, în lumina contextului dispoziției și a obiectivului Regulamentului nr. 2201/2003 [37].

51. Nu trebuie să se ignore nici faptul că în astfel de chestiuni situația se poate schimba rapid tocmai ca urmare a crizei conjugale. Adesea se produce un transfer al reședinței obișnuite, urmat eventual, în cazul soților de naționalități diferite, de întoarcerea unuia dintre ei în statul său membru de origine.

### *2. Contextul articolului 3 și obiectivul Regulamentului nr. 2201/2003*

#### *a) Precizare: funcțiile reședinței obișnuite prevăzute în secțiunea 1 a capitolului II din Regulamentul nr. 2201/2003 și caracterul unitar al noțiunii*

52. Reședința obișnuită și cetățenia unui stat membru sunt elementele-cheie ale secțiunii 1 („Divorț, separare de drept și anulare a căsătoriei”) a capitolului II („Competență”) din Regulamentul nr. 2201/2003.

53. Aceste elemente îndeplinesc două funcții: atribuirea competenței judiciare internaționale în litigiile privind crizele conjugale, în conformitate cu articolul 3, și delimitarea domeniului de aplicare al secțiunii respective, în conformitate cu articolele 6 și 7 [38].

54. Noțiunea de „reședință obișnuită” este identică în ambele cazuri, astfel încât definiția care se adoptă în contextul articolului 3 alineatul (1) este relevantă și pentru articolele 6 și 7. Acest lucru rezultă din considerentul (8) al Regulamentului nr. 1347/2000, anterior actualului regulament, atunci când extinde domeniul său de aplicare la resortisanții țărilor terțe „care au legături suficient de strânse cu teritoriul unuia dintre statele membre, *în conformitate cu criteriile de atribuire a competenței prevăzute de prezentul regulament*” [39].

#### *b) Un criteriu de competență judiciară internațională ad-hoc*

55. În ceea ce privește situațiile de criză conjugală, articolul 3 alineatul (1) literele (a) și (b) din Regulamentul nr. 2201/2003 stabilește instanțele cu competență judiciară internațională pe baza situației personale a unuia sau a ambilor soți. Acestea sunt instanțe exclusive și nu există o ierarhie între ele [40].

[37] Punctele 38 și 39 din prezentele concluzii.

[38] În temeiul articolului 6, normele de competență judiciară în vigoare în conformitate cu legislația fiecărui stat membru nu pot fi utilizate în litigii în care pârâtul are reședința obișnuită în unul dintre state sau este resortisant al acestuia (sau, în cazul Irlandei, are „domiciliul” pe teritoriul său). În Hotărârea Sundelind Lopez, Curtea a statuat că se poate recurge la instanțele reziduale împotriva unei persoane care nu are reședința obișnuită într-un stat membru sau care nu este resortisant al unuia dintre ele, cu condiția să nu existe un stat membru competent în temeiul regulamentului.

[39] Sublinierea noastră.

[40] Hotărârea Hadadi, punctul 48. Nu există o ierarhie formală între instanțe, în pofida vocilor care s-au pronunțat în favoarea introducerii unei asemenea ierarhii cu ocazia reformării regulamentului menționat (de exemplu ale Groupe européen de droit international privé, în cadrul reuniunii de la Anvers din luna septembrie 2018: https://www.gedip-egpil.eu/documents/Anvers %202018/DivorceCompletV5.7.2.19.pdf). Noul articol 3 stabilește reguli de competență identice, toate la același nivel. Gradul de acceptare a fiecăreia dintre regulile respective este diferit. În această privință, Raportul Borrás subliniază, la punctele 30 și 32, că unele dintre criteriile incluse au fost acceptate pe scară largă de statele membre, în timp ce altele au necesitat un compromis politic. Acestea din urmă corespund astăzi celei de a cincea și celei de a șasea liniuțe ale articolului 3 alineatul (1) litera (a).

56. Lista instanțelor reproduce criteriile prevăzute la articolul 3 din Regulamentul nr. 1347/2000, iar acesta, la rândul său, criteriile prevăzute la articolul 2 din Convenția din 1998. În ceea ce privește reședința obișnuită, criteriile respective privesc:

– reședința obișnuită *comună a ambelor părți* sau cea care a fost comună în trecut [41];

– reședința obișnuită a unei *singure părți*:

  – cu acordul celeilalte părți, în cazul în care acțiunea este una comună; în acest caz pot fi competente instanțele din statul membru în care reclamantul sau pârâtul are reședința obișnuită;

  – dacă este cea a pârâtului;

  – dacă este reședința reclamantului, cu condiția ca aceasta să fi existat cu cel puțin un an înaintea introducerii cererii sau cu cel puțin șase luni în cazul în care aceasta se află în statul membru de cetățenie al reclamantului (sau, în cazul Regatului Unit și al Irlandei, în cazul în care reclamantul are „domiciliul” în acel loc).

57. Raportul Borrás explică alegerea instanțelor și caracterul lor alternativ: acestea răspund intereselor părților, implică o reglementare flexibilă, adaptată la mobilitatea persoanelor, și indică proximitatea, înțeleasă ca o legătură reală între o persoană și un stat membru. În definitiv, acestea urmăresc să „fie favorabile pentru persoanele fizice fără a se aduce atingere siguranței juridice” [42].

58. Curtea s-a raliat la aceste explicații într-o serie de hotărâri referitoare la articolul 3 alineatul (1) din Regulamentul nr. 2201/2003 [43].

59. Raportul Borrás arată de asemenea că posibilitatea de a acționa în justiție în locul care corespunde centrului intereselor doar ale unuia dintre soți, atunci când acesta nu este cel al pârâtului și nu există un acord între soți, este menționată în text deoarece a fost o condiție *sine qua non* pentru acceptarea Convenției din 1998 de către anumite state [44].

60. Acest lucru reflectă preocuparea privind cazul specific al mutării soțului care, ca urmare a unei crize conjugale, se instalează într-un alt stat membru, ipoteză la care am făcut referire anterior [45]. O astfel de mutare implică adesea o întoarcere a soțului, chiar imediată, în locul în care avea domiciliul înainte de căsătorie sau în statul al cărui resortisant este. În aceste cazuri este posibil să se evalueze legătura dintre persoană și instanță chiar dacă nu s-a stabilit încă o proximitate geografică obiectivă.

[41] În acest din urmă caz este obligatoriu ca unul dintre soți să aibă în continuare reședința în statul respectiv. Nu este precizat momentul în care trebuie să se stabilească această împrejurare. A cincea și a șasea liniuță indică momentul depunerii cererii și pare rezonabil ca acesta să se aplice și pentru celelalte instanțe.

[42] Raportul Borrás, punctele 27, 28 și 30. În Regulamentul nr. 1347/2000, considerentul (12) se referea la existența unei legături reale între o parte și statul membru care își exercită competența, fără a face distincție între litigiile în materia crizelor conjugale și cele în materia răspunderii părintești.

[43] Hotărârea Sundelind Lopez (punctul 26), Hotărârea Hadadi (punctul 48) și Hotărârea din 13 octombrie 2016, Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, punctele 49 și 50).

[44] Nota de subsol 40 din prezentele concluzii.

[45] Punctul 51 din prezentele concluzii.

### *3. Reședința obișnuită în serviciul atribuirii competenței judiciare internaționale*

61. Noțiunea pe care se întemeiază instanțele prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003:

– corespunde centrului intereselor *vitale* ale persoanei, fiind considerate ca atare cele referitoare la viața socială și familială. Localizarea intereselor *profesionale* și *patrimoniale* contribuie la identificarea centrului respectiv; totuși, acești factori nu pot diminua în sine importanța celor personali atunci când localizarea lor geografică nu coincide;

– presupune, în principiu, *șederea* (iar nu simpla prezență) a persoanei într-un loc, iar aceasta de manieră calificată: fie pentru că este permanentă, fie pentru că are o anumită regularitate sau constanță, astfel încât să fie îndeplinite condițiile unei integrări reale în mediul social.

62. Caracterizarea unei ședere ca fiind „reședința obișnuită” a unui adult nu depinde *întotdeauna* de trecerea unui anumit interval de timp. Ea nu depinde nici de aspectul dacă în respectivul interval de timp se stabilește o proximitate geografică *obiectivă* între persoana vizată și instanța sesizată cu divorțul, cu separarea de drept sau cu anularea căsătoriei.

63. Dacă articolul 3 alineatul (1) litera (a) a cincea și a șasea liniuță din Regulamentul nr. 2201/2003 impune ca, pe lângă reședința obișnuită, să fie îndeplinite anumite condiții temporale, aceasta se întâmplă deoarece respectivele condiții nu sunt caracteristici esențiale pentru ca reședința să fie calificată drept „obișnuită” [46].

64. Cerința potrivit căreia reclamantul trebuie să fi petrecut un an în statul în care are reședința obișnuită sau șase luni în statul al cărui resortisant este (sau, dacă este cazul, în statul în care are „domiciliul”) relativizează importanța factorului „timp” drept indicator al caracterului obișnuit al reședinței.

65. Prin urmare, este legitim să se considere că, în sensul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003, este posibil ca un soț să dobândească o reședință obișnuită aproape imediat (sau după o perioadă scurtă) ca urmare a unei mutări subsecvente unei crize conjugale.

66. În aceste condiții, durata, regularitatea sau constanța prezenței fizice, care caracterizează în mod normal „reședința obișnuită”, pot fi completate sau chiar înlocuite de *intenția* persoanei adulte de a se stabili și de a se integra într-un alt stat (sau de a se restabili și de a se reintegra în statul de origine) prin dobândirea unei noi reședințe obișnuite și prin renunțarea la cea anterioară [47].

67. Această intenție poate exista chiar de la început sau poate să apară treptat. În ambele cazuri, pentru a fi luată în considerare, trebuie să fie recognoscibilă prin elemente tangibile sau semne externe [48]. În caz contrar, aplicarea normei de atribuire a competenței judiciare ar fi excesiv de complicată, până la a deveni imposibilă.

[46] Adăugarea acestor condiții este în general explicată ca o dovadă a intenției de a limita *forum actoris*, consacrat la ultimele două liniuțe ale articolului 3 alineatul (1) litera (a). Această explicație, deși este adevărată, nu contestă consecințele condițiilor respective asupra noțiunii de reședință obișnuită.

[47] În absența intenției de a o părăsi, reședința obișnuită va continua să fie cea anterioară.

[48] Hotărârea HR (punctul 46 și jurisprudența citată).

68. Pentru a recunoaște un loc ca fiind centrul intereselor vitale ale unei persoane (sau, după caz, intenția de a-l stabili), în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003, trebuie să se ia în considerare, ca și în cazul altor domenii apropiate [49], toți factorii care pot dezvălui legătura vitală dintre persoana respectivă și acel loc.

69. În special, pot avea această natură condițiile și motivele șederii sale pe un anumit teritoriu și, cu nuanțele pe care le-am indicat anterior, durata și regularitatea acesteia. Fără pretenția de a fi exhaustiv, printre aceste indicii figurează următoarele:

– locul corespunde statului membru de origine;

– este locul unde se află rudele și prietenii;

– persoana fizică locuiește în mod regulat în locul respectiv, pe baza unui contract de închiriere, sau îi aparține ori a luat măsuri în acest sens;

– locul corespunde statului al cărui resortisant este;

– persoana are sau caută un loc de muncă în locul respectiv;

– persoana împărtășește cultura locului respectiv.

70. Relevanța acestor indicii sau a unor indicii similare (care, astfel cum am menționat, nu epuizează lista posibilelor indicii) [50] este confirmată de jurisprudența Curții cu privire la reședința obișnuită a unui copil de vârstă mică sau a unui sugar. Nucleul său vital rezultă din integrarea într-un mediu familial și social, cel al părintelui de care copilul este dependent, pe baza elementelor pe care Curtea însăși le indică pentru a recunoaște un astfel de mediu [51].

## C. O reședință obișnuită

71. Determinarea reședinței obișnuite a unui adult și stabilirea, pe baza acesteia, a instanței competente să se pronunțe cu privire la cererea de divorț sunt sarcini care revin instanței sesizate cu această cerere. Instanța respectivă va trebui să depună eforturi pentru a identifica *o* (adică *singura*) reședință obișnuită a unuia dintre soți sau a ambilor soți.

72. Este adevărat că articolul 3 alineatul (1) din Regulamentul nr. 2201/2003 nu se opune competenței mai multor instanțe și nici alegerii instanței (*forum shopping*) în materia litigiilor care vizează exclusiv divorțul, separarea de drept sau anularea căsătoriei. Procedurile simultane sunt avute în vedere și clarificate la articolul 19 alineatele (1) și (3) din regulament.

[49] În același sens, în ceea ce privește reședința obișnuită a lui *de cuius*, a se vedea Hotărârea E. E. [(Competența jurisdicțională și legea aplicabilă succesiunilor), punctul 38] și Concluziile noastre prezentate în aceeași cauză (C-80/19, EU:C:2020:230, punctul 49 și următoarele). În ceea ce privește reședința obișnuită a copilului, a se vedea Hotărârea A (punctul 39).

[50] S-ar putea adăuga, de exemplu, declararea la autorități sau, în cazul în care adultul locuiește cu copii de vârstă școlară, înscrierea lor la o grădiniță sau la o școală: în acest sens, a se vedea Concluziile avocatei generale Kokott prezentate în cauza A (C-523/07, EU:C:2009:39, punctul 44).

[51] Hotărârea A (punctul 40), Hotărârea din 22 decembrie 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, punctele 53-56), Hotărârea din 9 octombrie 2014, C (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, punctul 52), și Hotărârea HR (punctele 44-47).

73. Considerăm însă că acest argument nu justifică proliferarea și mai mare a instanțelor care rezultă din acceptarea cu caracter general a posibilității de a avea reședința *obișnuită* în mai multe locuri în același timp, în scopul articolului 3 alineatul (1) din Regulamentul nr. 2201/2003.

74. Împotriva unei asemenea interpretări pledează modul de redactare a dispoziției respective, scopul său și alte considerații de natură sistematică.

### *1. Modul de redactare și sensul termenilor*

75. Articolul 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003 se referă în tot cuprinsul său la instanțele *din statul membru* al *reședinței obișnuite*, la singular.

76. În paralel, în conformitate cu articolul 66 din același regulament, care reglementează determinarea instanței în statele membre cu două sau mai multe sisteme de drept, „orice trimitere la reședința obișnuită în acest stat membru se referă la reședința obișnuită într-*o* unitate teritorială” [52].

77. În rest, dacă reședința obișnuită este asimilată *centrului* intereselor vitale ale persoanei, ar fi ilogic să se accepte existența simultană a mai multe astfel de reședințe.

78. În schimb, nimic nu împiedică existența mai multor reședințe „simple” [53]. Cu alte cuvinte, o persoană poate avea, pe lângă reședința sa obișnuită sau principală, una sau mai multe reședințe secundare (pentru vacanțe, muncă sau alte motive similare). Acestea din urmă nu au niciun efect în contextul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003.

### *2. Obiectivul normei*

79. Acceptarea existenței mai multor reședințe *obișnuite* nu ar fi în concordanță nici cu obiectivul urmărit de articolul 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003.

80. Astfel cum am arătat anterior [54], acest obiectiv constă:

– pe de o parte, în favorizarea mobilității persoanelor pe teritoriul Uniunii, inclusiv atunci când transferul reședinței dintr-un stat membru în altul are loc ca urmare a unei crize conjugale;

– pe de altă parte, în garantarea securității juridice și a proximității dintre persoane și instanță.

81. Factorii de legătură reținuți asigură un echilibru între aceste două obiective: deservesc atât interesele părților în cauză, cât și cele ale administrării justiției. Acest echilibru este susținut prin faptul că criteriile de competență bazate pe reședința obișnuită nu permit atât de multe alternative precum cele prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003, chiar dacă așa ar putea părea la prima vedere [55].

[52] Sublinierea noastră.

[53] Am preluat expresia „reședință «simplă»”, în antiteză cu cea „obișnuită”, din Concluziile avocatului general Cruz Villalón prezentate în cauza Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:738, punctul 71).

[54] Punctele 57 și 58 din prezentele concluzii.

[55] Condițiile la care este supusă reședința obișnuită drept criteriu de atribuire a competenței dau naștere posibilității ca unele instanțe să se excludă reciproc, iar altele să se suprapună. Nu va fi neobișnuit ca mai multe dintre criterii să indice același stat membru.

82. O interpretare permisivă în ceea ce privește numărul de reședințe obișnuite simultane ale aceleiași persoane ar putea să afecteze, *de facto*, echilibrul dintre părți, înmulțind ocaziile în care s-ar recurge la *forum actoris*. De asemenea, ar face mai dificilă identificarea în avans a instanțelor competente să decidă asupra divorțului, a separării de drept sau a anulării căsătoriei pe teritoriul Uniunii [56].

83. Aceste considerații, împreună cu cele pe care le vom prezenta în continuare, pledează în favoarea unei interpretări restrictive a noțiunii de reședință obișnuită prevăzute la articolul 3 din Regulamentul nr. 2201/2003, chiar dacă o persoană locuiește în mai multe state membre.

### *3. Reședința obișnuită din perspectiva criteriului de interpretare sistematică (în sens larg)*

84. Dacă modul de redactare, sensul și scopul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003 se opun atribuirii consecințelor juridice prevăzute de acesta unei pluralități de reședințe obișnuite, acest postulat depășește sfera litigiilor privind crizele conjugale, în pofida aspectelor sugerate în considerentul (8) al regulamentului respectiv [57].

85. Legiuitorul european a extins același criteriu de competență judiciară internațională la instrumentele ulterioare care reglementează: a) legea aplicabilă divorțului și separării de corp [58], (b) competența judiciară internațională privind cererile referitoare la o obligație de întreținere [59], și (c) competența judiciară internațională privind cererile referitoare la regimul patrimonial al căsătoriei, în legătură cu cererile de desfacere a căsătoriei, de separare sau de anulare [60].

86. Cu cât noțiunea de „reședință obișnuită” prevăzută la articolul 3 din Regulamentul nr. 2201/2003 este mai extinsă, cu atât vor exista mai multe instanțe din statele membre care ar fi competente și în acele alte domenii, în detrimentul predictibilității stabilirii lor de către persoanele în cauză [61].

87. Ne vom concentra în special pe efectele asupra legii aplicabile divorțului și separării de drept.

[56] În opinia Comisiei (punctul 14 din observațiile scrise, formulate în locul ședinței), recunoașterea a două reședințe obișnuite ale unei persoane, în sensul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003, poate să „supprime un aléa et augmente la sécurité juridique, en apportant à l'époux qui partage sa vie entre deux États, l'assurance qu'il peut saisir les juridictions de l'un de ces États sans risquer une décision d'incompétence, et les coûts associés à une telle procédure” [„elimină o incertitudine și consolidează securitatea juridică, soțul care își împarte viața între două state membre având garanția că poate sesiza instanțele unuia dintre aceste state fără să riște o decizie de necompetență și costurile asociate unei asemenea proceduri”]. Această opinie nu ne convinge. Dificultatea de a determina reședința obișnuită nu dispare prin admiterea faptului că ar putea exista mai multe asemenea reședințe; dimpotrivă, această pluralitate ar reprezenta o chestiune suplimentară, care ar trebui să întărească convingerea instanței sesizate cu litigiul. Includerea unei instanțe suplimentare la articolul 3 din regulament sporește incertitudinea cu privire la locul în care un soț poate fi acționat în justiție, inclusiv în ceea ce privește un soț cu mai multe reședințe obișnuite.

[57] „În ceea ce privește hotărârile judecătorești de divorț, de separare de drept sau de anulare a căsătoriei, prezentul regulament ar trebui să se aplice numai desfacerii unei legături matrimoniale și nu ar trebui să reglementeze probleme precum cauzele de divorț, efectele patrimoniale ale căsătoriei sau alte eventuale măsuri accesorii.”

[58] Regulamentul (UE) nr. 1259/2010 al Consiliului din 20 decembrie 2010 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în domeniul legii aplicabile divorțului și separării de corp (JO 2010, L 343, p. 10).

[59] Articolul 3 litera (c) din Regulamentul (CE) nr. 4/2009 al Consiliului din 18 decembrie 2008 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere (JO 2009, L 7, p. 1).

[60] Articolul 5 din Regulamentul (UE) 2016/1103 al Consiliului din 24 iunie 2016 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești în materia regimurilor matrimoniale (JO 2016, L 183, p. 1).

[61] Nu este nerezonabil să se presupună că, odată ce se acceptă în acest mod indirect pluralitatea de reședințe obișnuite pentru atribuirea competenței, aceasta ar trebui acceptată și cu ocazia interpretării criteriului privind „reședința obișnuită”, inclus în aceleași instrumente pentru cereri în cazul în care acestea nu sunt accesorii, ci independente.

88. Regulamentul nr. 1259/2010 urmărește „să garanteze cetățenilor soluții corespunzătoare în materie de securitate juridică, previzibilitate și flexibilitate”[62]. Atingerea acestui obiectiv presupune că legea aplicabilă fondului cauzei trebuie să fie întotdeauna una singură, indiferent de instanța de pe teritoriul Uniunii chemată să se pronunțe asupra divorțului sau a separării de drept. Prin urmare, factorii de legătură prevăzuți de Regulamentul nr. 1259/2010, deși sunt mai mulți, sunt organizați „în cascadă”, iar nu ca alternative.

89. Deși într-o măsură mai mică[63], obiectivul descris se bazează, în plus, pe corelația *forum-ius*, consacrată la articolul 8 din Regulamentul 1259/2010, atunci când face referire la legea aplicabilă în absența alegerii acesteia de către părți:

– ca orientare de principiu, prin corespondența dintre mai multe instanțe prevăzute de la articolul 3 alineatul (1) din Regulamentul nr. 2201/2003 și factorii de legătură prevăzuți la articolul 8 din Regulamentul nr. 1259/2010;

– în mod direct, ca soluție reziduală – în absența alegerii acesteia de către părți și, de asemenea, în lipsa criteriilor prevăzute la articolul 8 literele (a), (b) și (c) din Regulamentul nr. 1259/2010, se aplică legea instanței sesizate, în conformitate cu articolul 8 litera (d).

90. O aplicare laxă a noțiunii de reședință obișnuită prevăzute la articolul 3 din Regulamentul nr. 2201/2003, care ar autoriza divizarea sau multiplicarea competenței judiciare internaționale pe baza criteriului respectiv, ar pune în pericol obiectivul Regulamentului nr. 1259/2010 în două moduri:

– prin ruperea legăturii *forum-ius*, în cazul în care instanța acționează ca instanță de la una dintre reședințele obișnuite ale unuia dintre soți, însă ar trebui să aplice legea unui alt stat membru deoarece acela este locul în care se află reședința obișnuită comună a soților[64];

– prin provocarea situației în care două (sau mai multe) instanțe competente pe baza reședinței (reședințelor) obișnuite a (ale) unui soț, situată (situate) în state membre diferite, aplică legea „instanței sesizate” în temeiul articolului 8 litera (d) din Regulamentul nr. 1259/2010.

[62] Considerentul (9). Acesta urmărește de asemenea „să prevină situația în care unul dintre soți solicită divorțul înaintea celuilalt pentru a se asigura că procedura este supusă unei anumite legi, pe care acesta o consideră a fi mai favorabilă intereselor sale”. Această preocupare nu se aplică articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003, care prevede instanțe alternative; totuși, acesta ar trebui interpretat, pe cât posibil, într-un mod care să nu pună în pericol obiectivele celorlalte regulamente.

[63] Spre deosebire de alte domenii, în acesta paralelismul dintre competența judiciară internațională și legea aplicabilă nu este o preocupare prioritară: nu poate exista de la bun început atunci când părțile aleg legea aplicabilă în conformitate cu articolul 5 alineatul (1) literele (a), (b) și (c) din regulament. De asemenea, trebuie amintit faptul că acest instrument, care este rezultatul unei cooperări consolidate, nu se aplică în toate statele membre.

[64] Această combinație ar putea apărea în prezenta cauză dacă instanța franceză s-ar declara competentă, în temeiul articolului 3 alineatul (1) litera (a) a șasea liniuță din Regulamentul nr. 2201/2003, după ce ar admite că domnul IB are reședința obișnuită și în Irlanda. În această ipoteză, în cazul în care nu există o alegere validă a altei legi de către părți, legea aplicabilă pe fond ar fi cea irlandeză, în temeiul articolului 8 litera (a) din Regulamentul nr. 1259/2010.

### *a) Articolul 3 alineatul (1) litera (a) și Hotărârea Hadadi [articolul 3 alineatul (1) litera (b)]*

91. Interpretarea restrictivă pe care o propunem nu este în contradicție cu interpretarea realizată de Curte în Hotărârea Hadadi [65], în care aceasta a admis, în contextul articolului 3 alineatul (1) litera (b) din Regulamentul nr. 2201/2003, competența instanțelor din mai multe state membre în cazul în care persoanele respective au mai multe cetățenii [66].

92. Diferențele dintre cauza soluționată prin Hotărârea Hadadi și prezenta cauză sunt semnificative. În Hotărârea Hadadi, Curtea a exclus ca factorul de legătură privind „cetățenia" să se limiteze la „cetățenia efectivă", o împrejurare care nu are nicio legătură cu prezenta cauză:

– în primul rând, condiția ca cetățenia să fie „efectivă" nu figurează la articolul 3 din Regulamentul nr. 2201/2003; în schimb, acesta conține condiția ca reședința să fie „obișnuită";

– în al doilea rând, cetățenia, care conferă competență în temeiul articolului 3 alineatul (1) litera (b), trebuie să fie întotdeauna comună. În cazul în care numai unul dintre soți, nu și celălalt, are dublă cetățenie, se ia în considerare, în scopul aplicării acestei dispoziții, numai cetățenia comună: soțul cu o singură cetățenie nu este nici dezavantajat, nici avantajat [67]. În schimb, această situație s-ar regăsi în cazul în care ar fi permisă reședința obișnuită multiplă, în conformitate cu normele de competență bazate pe reședința obișnuită a unui singur soț [68];

– în al treilea rând, astfel cum a subliniat Curtea, factorul de legătură „cetățenie" este „lipsit de ambiguitate și ușor de aplicat" [69], în timp ce identificarea cetățeniei „efective" ar implica luarea în considerare în fiecare caz concret a unei serii de împrejurări, fără nicio certitudine cu privire la un rezultat clar [70].

93. Această lipsă de rezultat ar fi posibilă și în cazul aplicării factorului de legătură „reședința obișnuită". Considerăm însă că dificultatea nu este soluționată – ci dimpotrivă – acceptând că, în cazul existenței unor îndoieli, este preferabil să se admită existența mai multor reședințe obișnuite.

94. Această variantă nu garantează mai puține discuții între părți cu privire la care dintre mai multe reședințe este cea relevantă pentru o procedură. Mai degrabă ea complică și mai mult discuția: de fiecare dată când o parte indică două sau mai multe reședințe ca fiind obișnuite, ar trebui să se verifice dacă toate acestea sunt în realitate obișnuite. În definitiv, ar crește riscul ca o reședință „simplă" (iar nu reședința obișnuită prevăzută la articolul 3 din Regulamentul nr. 2201/2003) să determine în cele din urmă competența judiciară internațională.

[65] La această hotărâre fac trimitere în observațiile lor scrise doamna FA (punctul 71 și următoarele), guvernul portughez (punctul 36 și următoarele), Comisia (punctele 13 și 32), precum și domnul IB în observațiile sale scrise formulate în locul ședinței (punctul 31).

[66] Hotărârea Hadadi, punctul 51 și următoarele.

[67] În calitate de reclamant, soțul cu dublă cetățenie nu are la dispoziție o instanță suplimentară pentru acest motiv, însă nici nu există o instanță suplimentară la care să se introducă o acțiune împotriva sa.

[68] Pluralitatea de reședințe obișnuite permite fie să se dea câștig de cauză soțului care le deține, atunci când acesta are calitatea de reclamant [ca o consecință a articolului 3 alineatul (1) litera (a) a cincea și a șasea liniuță], fie să se întoarcă împotriva sa, atunci când acesta are calitatea de pârât, ca o consecință a aceluiași articol 3 alineatul (1) litera (a) a treia liniuță.

[69] Hotărârea Hadadi, punctul 51.

[70] *Ibidem*, punctul 55.

## D. Imposibilitate de a identifica reședința obișnuită?

95. Regulamentul nr. 2201/2003 a prevăzut soluții pentru situațiile în care este imposibil să se determine reședința obișnuită a unui copil, dar nu și în cazul în care este vorba despre un adult.

96. Această *tăcere* nu este întâmplătoare. În sens pozitiv, aceasta exclude posibilitatea existenței unor persoane a căror reședință să nu poată fi verificată (chiar dacă vor exista dificultăți privind probațiunea). În sens negativ, aceasta confirmă, în opinia noastră, faptul că unui adult nu i se recunosc două sau mai multe reședințe obișnuite în mai multe state membre, în sensul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003.

97. Presupunând, în scopuri dialectice, că se acceptă că nu aceasta este situația și că este într-adevăr imposibil să se determine [71] *reședința* obișnuită – dintre mai multe –, în sensul articolului 3 din Regulamentul nr. 2201/2003, ar putea fi imaginate două căi de ieșire:

– conform primei, preferată de Comisie [72], ar fi suficient ca unul dintre cele două (sau mai multe) centre de viață ale persoanei în cauză să se afle în statul membru al instanței sesizate cu cererea de divorț pentru ca aceasta să se declare competentă;

– conform celei de a doua, niciunul dintre aceste centre de viață din diferite state membre nu ar putea conferi competență în calitate de reședință obișnuită.

98. Argumentele prezentate anterior, care se opun acceptării mai multor reședințe obișnuite simultane pentru aceeași persoană, în contextul articolului 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003, ne determină să preferăm cea de a doua opțiune, deoarece afectează într-o măsură mai mică întregul sistem.

99. Această a doua opțiune (care ar prezenta un caracter excepțional) ar confirma incapacitatea factorului de legătură „reședința obișnuită” de a determina competența judiciară internațională. Acest lucru nu ar priva în mod necesar părțile de protecție judiciară pe teritoriul Uniunii, în condițiile în care se aplică unul dintre celelalte criterii prevăzute la articolul 3 alineatul (1) din Regulamentul nr. 2201/2003 [73] sau se recurge la instanțele stabilite de legislația fiecărui stat membru [74], a căror aplicare reziduală este prevăzută la articolul 7.

100. Numai în subsidiar (cu alte cuvinte, după epuizarea sau excluderea posibilităților respective) și în mod excepțional, dacă acest lucru este indispensabil pentru a evita o denegare de dreptate, am considera acceptabil să se atribuie competență instanțelor judecătorești cu sediul în oricare dintre statele membre de reședință ale soților atunci când niciuna dintre ele nu poate fi recunoscută ca reședință obișnuită în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003.

[71] Probabilitatea ca două situații să întrunească *în egală măsură* elementele specifice reședinței obișnuite este redusă. Pentru a respecta Regulamentul nr. 2201/2003, instanțele naționale trebuie să se străduiască să identifice una dintre ele, astfel cum am arătat la punctul 71 și următoarele din prezentele concluzii.

[72] Punctele 33 și 34 din observațiile sale scrise, precum și concluzia propusă.

[73] În prezenta cauză, având în vedere datele pe care le avem la dispoziție, considerăm că domnul IB ar putea introduce cererea sa în Irlanda, ca ultim loc de reședință obișnuită a soților, unde unul dintre ei încă locuiește, și ca loc de reședință obișnuită a pârâtei.

[74] Contrar celor sugerate de Irlanda (punctul 10 din observațiile sale scrise formulate în locul ședinței), nu toate statele membre prevăd instanțe reziduale. De asemenea, este posibil ca, chiar și în cazul în care ar fi prevăzute, să nu se poată recurge la ele într-un anumit caz ca urmare a restricției prevăzute la articolul 6 din Regulamentul nr. 2201/2003.

## V. Concluzie

101. În temeiul considerațiilor care precedă, propunem să se răspundă la întrebarea adresată de cour d'appel de Paris (Curtea de Apel din Paris, Franța) după cum urmează:

„Articolul 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000 trebuie interpretat în sensul că, în scopul atribuirii competenței judiciare, fiecărui soț nu i se poate recunoaște decât o singură reședință obișnuită.

În cazul în care un soț își împarte viața între două sau mai multe state membre, astfel încât nu este nicidecum posibil să se identifice unul dintre acestea ca fiind reședința sa obișnuită, în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003, competența judiciară internațională trebuie să se stabilească în conformitate cu alte criterii prevăzute de regulamentul menționat și, dacă este cazul, în conformitate cu criteriile reziduale în vigoare în statele membre.

În aceeași ipoteză, competența poate fi atribuită, în mod excepțional, instanțelor din statele membre în care soțul are o reședința simplă, în cazul în care din aplicarea Regulamentului nr. 2201/2003 și a instanțelor reziduale nu rezultă competența judiciară internațională a niciunui stat membru."